

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-28>

УДК 339

ТОРГОВЕЛЬНЕ ФІНАНСУВАННЯ НА ОСНОВІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ

TRADE FINANCING BASED ON INTERNATIONAL COOPERATION AS A FACTOR OF THE UKRAINE RESILIENCE

Софіщенко Ірина Ярославівна

кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6465-8272>

Sofishchenko Iryna

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Стаття присвячена проблемі міжнародного співробітництва в сфері торговельного фінансування. Автором проаналізовано механізми та інструменти фінансування зовнішньої торгівлі українських експортерів та імпортерів на основі ресурсів міжнародних фінансових інституцій, запропоновано авторську типологію джерел такого фінансування, узагальнено досвід міжнародної співпраці щодо покращення фінансового забезпечення потреб українського бізнесу та визначено її особливості на сучасному етапі, визначено необхідність стратегічного планування розвитку системи торговельного фінансування для підвищення ефективності використання залучених ресурсів в цілях посилення стійкості економіки України

Ключові слова: зовнішня торгівля, міжнародне фінансування, торговельне фінансування, міжнародні фінансові організації, експортні кредитні агентства.

The paper deals with the issue of financial support for the needs of Ukrainian exporters and importers, whose activities are a leading factor of support of the Ukraine economy resilience. Author analyzes the mechanisms and tools of foreign trade financing of Ukrainian exporters and importers based on the resources of international financial organizations. The paper presents proposes the author's typology of such financing sources according to a number of criteria: institutional characteristics, ownership type, trade financing processes. The peculiarities of the mechanisms of international financing of the needs of Ukraine exporters and importers in conditions of full-scale aggression are determined by the nature of the financial resources sources, the need to minimize risks and reduce the foreign economic activity costs. The paper summarizes the experience of international cooperation in improving the financial support of Ukrainian business needs and identifies its features at the current stage. Among them stimulating the green and digital transition by trade finance tools. The economic efficiency of such international cooperation was manifested in the reduction of foreign trade costs of Ukrainian business and the reduction of risks. The formation of an international coalition to help Ukraine allows the mobilization of significant financial resources for trade financing, however, it is important to use them with maximum benefit, which requires the development of a strategy for the development of the trade financing system based on the introduction of digital technologies and the integration international programs financed by international financial institutions and foreign development agencies into this system. This study will be useful not only for entrepreneurs, but also for government officials and politicians for strategic planning mechanisms and instruments for official support of the trade financing.

Keywords: foreign trade, international financing, trade financing, international financial institutions, export credit agencies.

Постановка проблеми. Посилення та відновлення української економіки за сучасних умов залежить від спроможності забезпечити найбільшу ефективність зовнішньоторгівельної діяльності вітчизняних підприємств. Фінан-

сове забезпечення потреб українських експортерів та імпортерів є визначальним чинником, що актуалізує проблему доступу до зовнішніх джерел фінансування для здійснення торговельного фінансування. Сучасне торговельне

фінансування як сукупність фінансових механізмів та інструментів забезпечення потреб учасників зовнішньої торгівлі зорієнтоване на специфіку зовнішньоторговельної діяльності, дозволяє скоротити витрати експорту та імпорту та знизити ризики залучених у його процеси сторін.

Переваги торговельного фінансування на основі міжнародних фінансових джерел, зокрема ресурсів міжнародних фінансових організацій (МФО), зумовлені кращими мобілізаційними можливостями та доступом до ресурсів, пільговим характером, що відповідає масштабам потреб забезпечення стійкості та відновлення української економіки та сприяє ефективності фінансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика торговельного фінансування досліджується фахівцями Світового банку, зокрема Дорнел А., Енгел Дж., Малуш М. аналізуючи сучасний стан цієї сфери виокремлюють проблему «дефіциту» торговельного фінансування у країнах, що розвиваються, в наслідок зростання попиту на його продукти та неможливості його задоволення ресурсами власних фінансових систем, обґрунтовують необхідність посилення міжнародного співробітництва для її вирішення [1]. Проблематика фінансового забезпечення зовнішньоторговельної діяльності досліджується вітчизняними фахівцями Дзись К. В., Кузнецовою Л. І., Матвійчук В. І. у контексті проблем руху фінансових ресурсів вітчизняних експортерів та імпортерів, використання зовнішніх фінансових ресурсів, перед усім банківських [2; 3]. В наукових публікаціях фахівці Бестужева С., Платонова, Ярошенко С. В. аналізують особливості руху фінансових ресурсів та умови надання торговельного фінансування, обґрунтовують підходи до оцінки його ефективності [4; 5; 6].

Зважаючи на загострення проблем доступу вітчизняного бізнесу до зовнішніх фінансових ресурсів, увагу дослідників привертає сфера міжнародного співробітництва з глобальними та регіональними фінансовими організаціями (МФО), Кудінова М. та Рубайко М. узагальнюють та аналізують досвід фінансової підтримки вітчизняних експортерів міжнародними організаціями [7].

Водночас, збільшення фінансової підтримки української економіки для підтримки опору агресії, посилення стійкості її економіки потребує подальшого аналізу практики міжнародного співробітництва в сфері фінансування зовнішньоторговельної діяльності, як

джерела необхідних країні ресурсів, пошуку шляхів підвищення його ефективності.

Метою статті є визначення напрямів підвищення ефективності міжнародної співпраці з розбудови національної системи торговельного фінансування на основі узагальнення особливостей сучасних економіко-організаційних механізмів та інструментів міжнародного фінансування зовнішньоторговельної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідь на виклики, які створила військова агресія для економіки України, вимагають формування значних фінансових ресурсів. Відповідно до оцінки Світового банку, орієнтовна вартість відновлення та відбудови України протягом наступного десятиліття становить \$486 млрд., з яких 14% - потреби торгівлі та промисловості [8]. Торговельне фінансування є потужним чинником розвитку міжнародної торгівлі та підтримки зовнішньоторговельної активності країни. Особливості механізмів міжнародного фінансування потреб експортерів та імпортерів в Україні в умовах повномасштабної агресії визначаються характером джерел фінансових ресурсів, необхідністю мінімізації ризиків та скорочення витрат зовнішньоекономічної діяльності.

Розуміння особливостей механізмів торговельного фінансування, врахування їх в зовнішньоторговельній діяльності потребує типологізації джерел фінансування зовнішньої торгівлі українських підприємств за низкою критеріїв: інституційними ознаками, видом власності, механізмом надання фінансових ресурсів (див. табл. 1).

Типологізація за інституційними ознаками дозволяє виокремити мету участі у торговельному фінансуванні, що для міжнародних фінансових інституцій визначається їх статутними завданням сприяння міжнародній торгівлі в глобальних масштабах чи в регіональному просторі. Використання державних фінансів та власних фінансових ресурсів регіональних угруповань у операціях торговельного фінансування умотивовується спільною зацікавленістю сторін у розвитку взаємної торгівлі. Типологізація за видом власності дозволяє класифікувати торговельне фінансування за вартістю та умовами отримання – ресурси державних або напівдержавних спеціалізованих установ можуть надаватися на пільгових умовах, тоді як фінансування приватних банківських та небанківських установ надається на ринкових умовах, що обмежує

Таблиця 1

Типологізація джерел фінансування зовнішньої торгівлі українських підприємств

Критерій типологізації	Вид джерела фінансових ресурсів	Види організацій
За інституційними ознаками	ресурси глобальних міжнародних фінансових організацій	Світовий банк (МБРР, МФК, БІГА)
	ресурси міжнародних регіональних фінансових організацій	Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)
	ресурси регіональних інтеграційних об'єднань	Структурні фонди ЄС Європейський інвестиційний банк
	державне фінансування	Цільові державні фонди, Державні агенції сприяння розвитку
За видом власності	ресурси державних спеціалізованих банківських та небанківських установ іноземних держав	Державні експортно-імпорتنі банки Експортні кредитні агентства (ЕКА)
	ресурси приватних спеціалізованих банківських та небанківських установ іноземних держав	Комерційні банки страхові компанії, факторингові, лізингові компанії
За механізмом торговельного фінансування	кредитування	Міжнародні банки розвитку Комерційні банки, факторингові, лізингові компанії
	гарантійне забезпечення	Міжнародні банки розвитку БІГА Банківські установи ЕКА
	страхування	ЕКА Страхові компанії
	безповоротне фінансування	Міжнародні фінансові організації Спеціалізовані державні агенції сприяння розвитку Міжнародні донори

Джерело: складено автором

його доступність. Типологізація за механізмом надання фінансових ресурсів дозволяє обґрунтувати доцільність використання тих чи інших джерел виходячи з потреб фінансового забезпечення зовнішньоторговельної діяльності експортерів та імпортерів. Такий підхід, зокрема використовується у консалтинговій діяльності ДУ Офіс з підтримки підприємства та експорту [9].

Залучення фінансових ресурсів МФО у операції торговельного фінансування відбувалося упродовж становлення української фінансової системи з використанням широкого спектру фінансових механізмів та інструментів із залученням державних та комерційних банків України. Укресімбанк використовував ресурси кредитних ліній, відкритих МФО та іноземними банками, для фінансування імпорتنих операцій україн-

ських підприємств, документарні операції у фінансуванні українського експорту. Перший Проект розвитку експорту (1996–2004 рр.), використовував ресурси позики Світового банку у \$70 млн. У 2006–2014 рр. на основі кредиту наданого МБРР Укресімбанк продовжив міжнародну співпрацю в межах Другого проекту розвитку експорту. З метою сприяння розвитку експортного сектора України надані Світовим банком \$304,5 млн. забезпечували можливість фінансування середньо- та довгострокового оборотного капіталу та інвестицій приватних експортерів. Умови міжнародного фінансування дозволили подолати обмеження доступу до банківського кредиту підприємствам МСБ – упродовж 2017–2022 рр. ресурси кредитної лінії МБРР у \$150 млн. спрямовувалися на довгострокові торговельні кредити приватним експортно-орієнтованим

підприємствам МСБ [10]. Водночас привертає увагу незначний обсяг ресурсів, які надавалися, недиверсифікований спектр інструментів торговельного фінансування, проблемою була також недостатня готовність бізнесу відповідати умовам надання цих коштів.

Шоковий вплив повномасштабних військових дій на зовнішню торгівлю актуалізував проблематику залучення зовнішнього фінансування для її підтримки. В такому контексті відносини з МФО зазнали якісної трансформації, переорієнтувалися на забезпечення стійкості української економіки та завдання повоєнного відновлення. Для мобілізації необхідних фінансових ресурсів Світовим банком створено «Цільовий фонд підтримки, відновлення, відбудови та реформування України (URTF)», який упродовж 2022–2023 рр. мобілізував \$920 млн. МФК за цей період надала фінансування на суму понад \$650 млн, зокрема у формі торговельного фінансування для підтримки критичного експорту та імпорту, мобілізувала понад \$400 млн на підтримку українського бізнесу, в межах власної «Програми з підвищення економічної стійкості (ERA)» вартістю \$2 млрд [12].

Водночас особливістю механізмів підтримки зовнішньоторговельної активності міжнародними глобальними та регіональними організаціями, міжнародними банками розвитку, є використання інструментів торгового фінансування також для стимулювання «зеленого» переходу.

«Trade Facilitation Programme» (TFP) ЄБРР реалізується вже чверть століття і започаткувала «зелене» торговельне фінансування (green trade finance), спрямоване на підтримку торговельної діяльності, пов'язаної із проектами збереження енергії, водних ресурсів, скороченням викидів тощо. Протягом реалізації програми у 2016–2020 рр. – підтримано майже 900 зовнішньоторговельних операцій, пов'язаних з торгівлею технологіями та матеріалами, на загальну суму 675 млн. євро в 22 країнах [11]. Програма дозволяє приватним банкам-партнерам використовувати ресурси TFP для фінансування експорту, імпорту та просування імпортованих зелених технологій і матеріалів, відповідно до програми ЄБРР «Перехід до «зеленої» економіки» (GET). Фінансовими інструментами програми є гарантії міжнародним підтверджуючим банкам, короткострокові позики уповноваженими банкам і факторинговим компаніям для кредитування місцевих експортерів, імпортерів і дистриб'юторів відповідно до експертизи

GET, наданої експертами ЄБРР з енергоефективності та зміни клімату. У відповідь на сучасні виклики цифрової революції ЄБРР планує подальший розвиток Green TFP через підтримку інновацій у сфері автоматизації та цифровізації. У довоєнний період Україна була активним учасником TFP, в сучасних умовах цей досвід участі українських банків у програмі дозволить забезпечити відновлення економіки на засадах її модернізації.

Діяльності МФО спирається на колаборацію між спеціалізованими агенціями провідних держав світової економіки з сприяння розвитку та міжнародними організаціями. Зокрема для мобілізації необхідних ресурсів створена колаборація між Американською корпорацією з фінансування міжнародного розвитку (DFC) та Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC) з групи Світового банку. Вона дозволила залучити ресурси DFC у розмірі 50 млн дол. для «Глобальної програми IFC з фінансування торгівлі» (GTFP IFC), що покращило доступ українських банків до фінансування міжнародної торгівлі, підтримку критичного імпорту, та експорту для українських компаній. Протягом 2022–2023 рр. за програмою GTFP IFC видано гарантії торговельного фінансування на суму понад \$70 млрд дол, з яких понад \$6 млрд. було надано попри складні умови у нестабільних і постраждалих від конфлікту державах, включаючи Україну. З лютого 2022 року програма сприяла видачі гарантій на суму понад \$77 млн. для забезпечення фінансування банками критичного імпорту в Україну [12].

Колаборація ЄБРР, DFC та Агентства USAID дозволяє профінансувати «Програму фінансування для українських експортерів та імпортерів». Фінансовий інструмент програми – кредит на обігові кошти до 450 тис. євро без застави. Гарантія міжнародних організацій покриває 80% кредитних ризиків українського банку, завдяки чому скорочується вартість торговельного банківського кредиту для його клієнтів – суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності та, відповідно, витрати цієї діяльності.

Розвиток лізингу та факторингу є необхідною умовою забезпечення системою торговельного фінансування широкого спектру потреб учасників зовнішньої торгівлі. Міжнародне співробітництво, зокрема з спеціалізованими державними агенціями, підсилює спроможність вітчизняної системи торговельного фінансування задовольняти ці потреби відповідно до завдань відновлення україн-

ської економіки. Комплексний характер такого співробітництва, що передбачає технічну допомогу у розробці фінансових продуктів та надання грантів фінансовим установам, започатковане у 2024 р. USAID значно посилює цю спроможність. Завдяки технічній та грантовій допомозі від Проєкту USAID “Реформування фінансового сектору” очікується зниження вартості факторингових операцій для бізнесу до 13% річних [13].

Особливу роль у торговому фінансуванні належить експортним кредитним агентствам (ЕКА). Структуроване фінансування за участю ЕКА, які надають покриття вітчизняним експортерам, знижує ризики та рівень зовнішньоторговельних витрат. Наслідком є активізація як експортних операцій в країнах експортерів, так і імпорتنих операцій в країнах імпортерів. Для українських учасників діяльність інозем-

них ЕКА створює сприятливі умови імпорту інвестиційних товарів для відновлення української економіки, її модернізації через трансфер технологій. Обнадійливо щодо можливості забезпечити ресурсами потреби відновлення української економіки виглядає види їх фінансових інструментів – структуроване фінансування довгострокового характеру пропонує більшість зарубіжних ЕКА (див. табл. 2).

Зниження ризиків міжнародної торгівлі є невід’ємною складовою механізму торговельного фінансування, значення якої посилюється в наслідок зростання воєнних ризиків. Тому розроблена в Україні загальнодержавна система страхування воєнних ризиків, яка фінансуватиметься як обов’язковими страховими платежами за договорами страхування, так і за фінансової допомоги міжнародних донорів посилить ефективність

Таблиця 2

Умови фінансування іноземними ЕКА імпорتنих операцій українських підприємств

№	Назва ЕКА	Країна	Умови фінансування зовнішньої торгівлі
1.	Oesterreichische Kontrollbank AG (OeKB)	Австрія	EUR 3-5 млн на один проєкт, коротко- та середньострокове фінансування (до 3 років)
2.	Export and Investment Fund of Denmark (EIFO)	Данія	EUR 140 млн загальна вартість поточних проєктів (частина загального пакету для України у EUR 2 млрд); коротко- та довгострокове фінансування
3.	Euler Hermes Aktiengesellschaft	Німеччина	EUR 10 млн із загальним запасом 250 млн.; коротко- та довгострокове фінансування
4.	The Israel Export Insurance Corp. Ltd. (ASHRA)	Ізраїль	USD 200 млн (цільове призначення – громадські проєкти)
5.	SACE	Італія	Загальний пакет для України становить EUR 1,5 млрд; коротко- та довгострокове фінансування
6.	Development Finance Institution Altum (JSC)	Латвія	Експортне кредитування; короткострокове фінансування до 180 дн.
7.	Atradius Dutch State Business (Atradius)	Нідерланди	до EUR 30 млн за транзакцію (покривається Dutch Good Growth Fund); коротко- та довгострокове фінансування
8.	Korporacja Ubezpieczeń Kredytów Eksportowych (KUKE)	Польща	Загальний обсяг фінансування – PLN 1 млрд; коротко- та довгострокове фінансування
9.	Compañía Española de Seguros de Crédito a la Exportación (CESCE)	Іспанія	експортні та кредитні гарантії; коротко- та довгострокове фінансування
10.	Exportkreditnämnden (EKN)	Швеція	експортні та кредитні гарантії; коротко- та довгострокове фінансування
11.	UK Export Finance (UKEF)	Великобританія	Загальний пакет для України, включаючи різні продукти, становить GBP 3,5 млрд; коротко- та довгострокове фінансування

Джерело: складено автором за даними Advantage Ukraine

торговельного фінансування для бізнесу. Це підтверджують уже здійснені в цьому напрямі заходи – у 2023 р. українським урядом у співпраці з британськими страховими компаніями Marsh McLennan та андеррайтерами Lloyd's of London створено новий механізм страхування суден від воєнних ризиків Unity Facility. Покриття за цією програмою становить \$50 млн, що дозволить здешевити вартість страхування приблизно на 2,5% від вартості страхового тарифу і зменшить витрати зернотрейдерів на 100–140 грн на одній тонні вантажу, а загалом економічний ефект аграріїв оцінюється у 4,0 млрд грн [14].

Узагальнення досвіду міжнародної співпраці щодо розбудови вітчизняної системи торговельного фінансування, масштаб фінансових потоків, які генерують відповідні програми МФО та іноземних держав-партнерів України, привертають увагу до організаційних аспектів такої співпраці. Актуальним завданням є розбудова механізмів узгодження діяльності міжнародних інституцій в межах стратегічного планування розвитку системи торговельного фінансування, що дозволить забезпечити ефективність використання залучених коштів. Стратегія ЕС Ukraine Facility може бути прикладом такого комплексного підходу і до трансформації системи торговельного фінансування. В межах такої стратегії необхідна розбудова системи моніторингу потреб усіх її стейкхолдерів. Необхідно зазначити, що в Україні відбувається формування інституційної архітектури для реалізації такої стратегії – започатковано діяльність ДУ «Офіс з розвитку підприємництва та експорту», Експортного кредитного агентства України, проект закону

про загальнодержавну систему страхування воєнних ризиків передбачає створення Державної агенції з страхування ризиків.

В межах такої системи можливо реалізація спеціальних державних програм фінансування зовнішньоторговельної діяльності отримає належне інституційне забезпечення.

Проблема прозорості фінансових потоків в межах системи торговельного фінансування можуть забезпечити сучасні цифрові технології, ефективність залучення яких уже демонструє використання Єдиного державного веб-порталу електронних послуг «Дія» у діяльності Офісу.

Висновки. Розвиток системи торговельного фінансування в Україні з часу її виникнення спирався на технічну та фінансову допомогу міжнародних та зарубіжних фінансових інституцій, що дозволяло долати ресурсні обмеження національної фінансової системи, освоювати сучасні інструменти фінансування зовнішньої торгівлі та запроваджувати міжнародні стандарти в цій сфері. Економічна ефективність такої міжнародної співпраці виявилася у зниженні зовнішньоторговельних витрат українського бізнесу та зменшення ризиків. Утворення міжнародної коаліції для допомоги Україні дозволяє мобілізувати значні фінансові ресурси для торговельного фінансування проте важливо їх використовувати з максимальною віддачею, що потребує розробки стратегії розвитку системи торговельного фінансування на основі запровадження цифрових технологій та інтеграції в цю систему міжнародних програм, які фінансуються МФО та іноземними агенціями розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Dornel, Arnaud; Engel, Jakob; Malouche, Mariem. Financing More Resilient Trade and Value Chains. Equitable Growth, Finance and Institutions Insight – Trade, Investment and Competitiveness; World Bank, Washington, DC. 2021. URL: <http://hdl.handle.net/10986/38186> (дата звернення: 29.08.2024)
2. Кузнецова Л. В. та ін. Банківське кредитування корпоративного сектору економіки в умовах циклічності: монографія / за ред. Л. В. Кузнецової. Харків : Діса Плюс, 2018.
3. Дзісь К. В., Матвійчук В. І. Особливості використання інструментів торгового фінансування під час здійснення міжнародних розрахунків *Причорноморські економічні студії*. 2020. Випуск 59-2. С. 122-129. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.59-42>
4. Ярошенко С. В. Новітні технології у процесі застосування механізму торгового фінансування. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 1. С. 129–134.
5. Платонова І. Торгове фінансування у вирішенні завдань сталого розвитку економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 36. С. 9–13.
6. Бестужева С. Теоретико-методичні аспекти вибору форми фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-60> (дата звернення: 29.08.2024)

7. Кудінова М., Рубайко М. Механізми міжнародної підтримки зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-35> (дата звернення: 29.08.2024)
8. Ukraine Relief, Recovery, Reconstruction, and Reform Trust Fund. URL: <https://www.worldbank.org/uk/programs/urtrf/overview> (дата звернення: 29.08.2024)
9. Єдиний державний веб-портал електронних послуг «Дія». URL: <https://diia.gov.ua/> (дата звернення: 29.08.2024)
10. Другий проект розвитку експорту зі Світовим банком. URL: <https://www.eximb.com/ua/business/financial/realizovani-proekty/financial-export/>(дата звернення: 29.08.2024)
11. The EBRD's Trade Facilitation Programme. URL: <https://tfp-ebd.com/> (дата звернення: 29.08.2024)
12. Чечель К. Як торгове фінансування підтримає Україну в часи гострої скрути. URL: <https://www.ifc.org/uk/stories/2023/trade-finance-to-support-ukraine> (дата звернення: 29.08.2024)
13. Investment for business Resilience. USAID Investment for Business Resilience Activity. URL: <https://fsr-ua.info/en/> (дата звернення: 29.08.2024)
14. Новий механізм страхування суден від воєнних ризиків повертає стабільність судноплавства і безпеку морських перевезень, – Юлія Свириденко. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=561fa967-6839-4a8e-a5e1-717940af7db2&title=NoviiMekhanizmStrakhuvannia> (дата звернення: 29.08.2024)

REFERENCES:

1. Dornel, Arnaud; Engel, Jakob; Malouche, Mariem. Financing More Resilient Trade and Value Chains. Equitable Growth, Finance and Institutions Insight – Trade, Investment and Competitiveness; World Bank, Washington, DC. 2021. Available at: <http://hdl.handle.net/10986/38186>
2. Kuznyetsova, L. V.; Zherdets'ka, L. V.; Kretov, D. YU. [ta insh.] (2018). Bankivs'ke kredytuvannya korporativnoho sektoru ekonomiky v umovakh tsyklichnosti: monografiya. red. L. V. Kuznyetsova [Lending by banks of the economy corporate sector in conditions of cyclicity: monograph]. Kharkiv : «Dysa Plyus». (in Ukrainian)
3. Dzis, K. V., & Matviichuk, V. I. (2020). Osoblyvosti vykorystannia instrumentiv torhovoho finansuvannia pid chas zdiisnennia mizhnarodnykh rozrakhunkiv [The peculiarities of the use of trade financing tools during international settlements]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, vol. 59-2, pp. 122–129. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.59-42> (in Ukrainian)
4. Yaroshenko S. (2015). Novitni tekhnolohii u protsesi zastosuvannia mekhanizmu torhovoho finansuvannia [The latest technologies in the process of applying the trade finance mechanism]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnolohii ta dyzainu*, no. 1, pp. 129–134. (in Ukrainian)
5. Platonova I. (2018). Torhove finansuvannia u vyrishenni zavdan staloho rozvytku ekonomiky [Trade financing in solving the problems of sustainable economic development]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, vol. 36, pp. 9–13. (in Ukrainian)
6. Bestuzheva, S. (2023). Teoretyko-metodychni aspekty vyboru formy finansovoho zabezpechennia zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstva [Theoretical and methodological aspects of the choice of the form of financial support of the enterprise's foreign economic activity]. *Economy and society*, vol. 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-60> (in Ukrainian)
7. Kudinova, M., & Rubaiko, M. (2023). Mekhanizmy mizhnarodnoi pidtrymky zovnishnoekonomichnoi diialnosti ahrarnykh pidpriemstv v Ukraini [Mechanisms of international support for foreign economic activity of agricultural enterprises in Ukraine]. *Economy and society*, vol. 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-35> (in Ukrainian)
8. Ukraine Relief, Recovery, Reconstruction, and Reform Trust Fund. Available at: <https://www.worldbank.org/uk/programs/urtrf/overview>
9. Yedynyj derzhavnyj veb-portal elektronnykh posluh «Diia» [The only state web portal of electronic services «Diia»]. Available at: <https://diia.gov.ua/> (in Ukrainian)
10. Druhyi proekt rozvytku eksportu zi Svitovym bankom [The second export development project with the World Bank]. Available at: <https://www.eximb.com/ua/business/financial/realizovani-proekty/financial-export/>. (in Ukrainian)
11. The EBRD's Trade Facilitation Programme. Available at: <https://tfp-ebd.com/> (дата звернення: 29.08.2024)
12. Chechel K. (2023). Yak torhove finansuvannia pidtrymaie Ukrainu v chasy hostroi skruety. [How trade finance will support Ukraine in times of dire need]. Available at: <https://www.ifc.org/uk/stories/2023/trade-finance-to-support-ukraine>. (in Ukrainian)

13. Investment for business Resilience. USAID Investment for Business Resilience Activity. Available at: <https://fsr-ua.info/en/>

14. Novyi mekhanizm strakhuvannia suden vid voiennykh ryzykiv povertaie stabilnist sudnoplavstva i bezpeku morskykh perevezen, – Yuliia Cvyrydenko [The new mechanism of insurance of ships against military risks restores the stability of shipping and the safety of sea transportation]. Available at: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=561fa967-6839-4a8e-a5e1-717940af7db2&title=NoviiMekhanizmStrakhuvannia>. (in Ukrainian)